

KS

REFLEKSJONSHEFTE

Etiske utfordringer knyttet til arbeidet med mennesker med utviklingshemming

I prosjektet Samarbeid om etisk kompetanseheving legges det stor vekt på at etisk refleksjon skal være praksisnært og knyttet til problemstillinger den enkelte ansatte møter i arbeidshverdagen. I løpet av prosjektets varighet har det blitt utarbeidet en rekke verktøy, som kan benyttes som hjelp i etisk refleksjon. Erfaringene fra deltakerkommunene i prosjektet viser at det er en fordel at disse verktøyene er knyttet opp mot aktuelle faglige problemstillinger.

I 2012 fikk Asker kommune, deltaker i pulje 5 i prosjektet, en utfordring fra prosjektledelsen i KS: Å utarbeide et refleksjonshefte med caser om etiske utfordringer knyttet til arbeidet med mennesker med utviklingshemming. Fagkonsulenter fra tre virksomheter i helse og omsorgstjenestene tok utfordringen. Resultatet er dette refleksjonsheftet med 21 caser og påfølgende refleksjonsspørsmål. Historiene er hentet fra praksisfeltet, og refleksjonsspørsmålene forsøker å knytte utfordringene opp mot verdier, rettigheter, aktuelle lovverk og rammebetingelser. Heftet har også en overføringsverdi til andre tjenester innenfor helse og omsorg.

Refleksjonsheftet må sees i sammenheng med prosjektets andre verktøy og hjelpemidler:

- Etikkhåndboka for kommunenes helse- og omsorgstjenester
- E- læringsprogrammet «Etisk refleksjon»
- Heftet «Tips og hjelp til å komme i gang med etisk refleksjon»
- Prosjektets refleksjonskort og appen «Rak rygg»
- Debattheftet «Brukermedvirkning i helse- og omsorgssektoren – historier til diskusjon»
- Prosjektets nettside med tips om verktøy, metoder, gode eksempler mm:

www.ks.no/etikk-kommune

Vi vil også vise til refleksjonskort utarbeidet av Oppegård kommune (deltaker i pulje 3 i prosjektet) med problemstillinger i forbindelse med bruk av tvang og makt overfor mennesker med utviklingshemming (Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester kapittel 9): **www.ks.no/refkortoppegard**

For prosjekt Samarbeid om etisk kompetanseheving, mai 2013
Christine Næss Evensen, Gry Caroline Aarnes, Hanne Norum Hollekim og Pernille Næss

Refleksjonsheftet har som mål:

- Å bidra til å øke forståelsen for etiske utfordringer man møter i praksis når man arbeider med mennesker med utviklingshemming.
- Å gi en grunnleggende innføring i hvordan man kan reflektere over etiske utfordringer.
- Å bidra til å ta kloke valg.

Utviklingshemmede blir ikke alltid sett, forstått eller respektert for sine handlinger. En grunn til dette kan være omgivelsenes og personalets manglende evne til å se og tilrettelegge for å ivareta deres grunnleggende rettigheter. Å legge til rette for at hver og en kan, så langt som mulig, foreta valg ut fra sine forutsetninger er en viktig oppgave for de som arbeider med personer med utviklingshemming. Kompetanse rundt dette er avgjørende, og casene i heftet skal bidra til å heve bevisstheten rundt etiske utfordringer og øke det etiske skjønnet.

Det står i rundskriv Lov om sosiale tjenester kapittel 4A (IS-10/2004), (nå kapittel 9 i Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester):

Et regelverk skaper ikke et tilstrekkelig vern mot krenkende behandling eller andre former for overgrep mot mennesker med utviklingshemming. Den viktigste beskyttelse ligger i de verdier og de holdninger omsorgsmiljøene og samfunnet ellers besitter.

Hvordan bruke heftet

I del 2 er det samlet ulike case med tilhørende spørsmål.

Det er ulike måter å reflektere på og man trenger ikke nødvendigvis å bruke lang tid hver gang.

Heftet kan brukes på personalmøter, overlappinger/rapport, temadager, seminarer og andre samlinger. Antall personer som deltar i refleksjonen kan variere. Det bør ikke være flere deltakere enn at alle får mulighet til å bidra.

Det anbefales at man velger et case fra heftet og tar utgangspunkt i de veiledende spørsmålene. En ordstyrer kan legge frem et case med påfølgende spørsmål. For å få alle til å delta i refleksjonen kan man for eksempel snakke etter tur. Man kan også reflektere alene eller i små grupper, for så å reflektere sammen i plenum.

Før man begynner å reflektere rundt casene, bør man lese del 1. Her er det en kort beskrivelse av utfordringer som enkelte mennesker med utviklingshemming har, og som kan føre til etiske utfordringer og dilemmaer.

Utviklingshemming; ULIKE UTFORDRINGER OG SÅRBARHETSFAKTORER

Det er mange forskjellige definisjoner på hva utviklingshemming er og hva det innebærer. Psykisk utviklingshemming er en samlebetegnelse på ulike tilstander med ulike årsaksforhold.

I rundskriv Lov om sosiale tjenester kapittel 4 A (nå kapittel 9 i Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester) finner man en formell definisjon av psykisk utviklingshemming som brukes i kjente diagnoselister:

En tilstand med signifikant nedsatt intelligens og samtidig forekommende mangler eller svekkelser i adaptiv atferd, personens alder tatt i betraktning. Tilstanden må manifestere seg før 18-årsalderen.

På grunn av mangler og svekkelser i adaptiv atferd har mennesker med utviklingshemming ulike utfordringer og sårbarhetsfaktorer.

Flere har blant annet:

- Nedsatt evne til å forstå omgivelsene generelt
- Nedsatt evne til selv å kommunisere og forstå andres kommunikasjon
- Mangel på meningsfullt innhold i tilværelsen
- Nedsatte evner til alminnelig sosiale roller og funksjoner
- Spesiell erfaringsbakgrunn, for eksempel lange institusjonsopphold
- Somatiske lidelser
- Psykiske lidelser
- Tilleggshandicap

Disse utfordringene og sårbarhetsfaktorene kan medføre at arbeidet med mennesker med utviklingshemming byr på forskjellige faglige og etiske utfordringer. Som tjenesteytere må arbeidet være forankret i fagkunnskap, etikk og lovverk. Etisk forsvarlighet henger sammen med faglig forsvarlighet. Respekt for det enkelte mennesket og dets autonomi må ha en fremtredende rolle i alt arbeid med mennesker (Rundskriv IS-10/2004).

Hensikten med dette heftet er å trene på å reflektere over utfordringer man står overfor knyttet til arbeidet med mennesker med utviklingshemming. Etisk refleksjon kan defineres som: «Systematisk utforskning av en sak, å se en sak fra flere sider og få nye perspektiver. Det handler om å identifisere en verdikonflikt. Formålet er å kunne ta en begrunnet og informert avgjørelse som bidrar til faglig og etisk skjønnet fremfor synsing» (KS 2012, s 4).

Som tjenesteytere i et omsorgsyrke vil vi bli satt overfor en rekke etiske utfordringer og dilemmaer hvor vi opplever det vanskelig å finne ut hva som er rett og galt.

CASE TIL REFLEKSJON

Kaffeproblematikk

Sofie har en lettere utviklingshemming og bor i en bolig med heldøgns bemanning. Hun har generelt god helse og god språkforståelse.

Sofie er glad i kaffe om morgenen, men det er en uskreven regel på «huset» at ingen får kaffe før frokost.

En nyansatt assistent stiller spørsmål ved denne rutinen. En kollega forklarer at slik har det alltid vært, og at man må gjøre det sånn for at Sofie skal spise frokost. En annen dag erfarer den nyansatte at et personale gir Sofie kaffe hvis hun ber om det.

Noen av personalet er ikke så opptatt av om hun spiser frokost eller ei, hun spiser så bra til alle andre måltider. De sier det ikke er uvanlig at Sofie hopper over frokosten.

Spørsmål til refleksjon

- Hvilke konsekvenser tror du det vil ha for Sofie og personalet at noen stiller krav, mens andre ikke gjør det?
- Er det bestemte lover eller retningslinjer som er relevant i denne saken?
- Hvem er berørte parter i denne saken?
- Hva ville du selv gjort hvis du var ansatt ved bofellesskapet, og hvilke handlingsalternativer har du?

Notater

Lukker ikke opp for å motta medisin

I en omsorgsbolig for mennesker med utviklingshemming har alle beboerne en skriftlig avtale vedrørende utdeling av medisin. Avtalen går ut på at personalet i boligen har ansvar for å administrere og gi medisin til hver enkelt. Når personalet ringer på for å gi medisin er det noen av brukerne som ikke åpner. Personalet låser seg da inn slik at medisiner blir gitt til riktig tid.

Enkelte i personalgruppa mener at å låse seg inn i leilighetene for å gi medisiner er et overgrep, mens andre opplever det som problemfritt.

Spørsmål til refleksjon

- Står personalet ovenfor et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor / hvorfor ikke.
- Sier forskriftene om legemiddelhåndtering noe om hvordan personalet må handle i denne situasjonen?
- Hvordan kan man ivareta brukernes selvbestemmelsesrett, samtidig som du skal ivareta omsorgsplikten?
- Hva ville du ha gjort annerledes, og hvilke konsekvenser fører det til?
- Hvilket lovverk gjør seg gjeldende?

Notater

Matkaos

Hanne har Downs syndrom med lett utviklingshemming. Hun bor i egen leilighet, er overvektig og har diabetes 2.

Hanne går på diett som er utarbeidet i samarbeid med fastlegen og ernæringsfysiolog. Hun har til en viss grad selv vært med på å utarbeide dietten.

En fridag kommer personalet inn i leiligheten for å ta med Hanne til Ikea. Da ser personalet at hun har inntatt et stort måltid med 6 egg, 1 pakke bacon og en liter appelsinjuice. Personalet minner Hanne på dietten og hva legen har sagt, og gjør avtale om at de må droppe den avtalte lunsjen på Ikea. På vei ut av Ikea går Hanne allikevel bort til kafeen og vil kjøpe seg en is.

Personalet sier nei til is, men Hanne har allerede bestilt og er klar for å betale. Personalet ber henne la være å kjøpe og prøver å håndlede henne bort fra kassa. Hanne hyler «nei», slår personalet og kaster seg skrikende ned på gulvet. Når personalet forsøker å roe ned Hanne sparker og skriker hun enda høyere. Securitas kommer til og sammen med personalet velger de å holde henne fast for å få kontroll på situasjonen.

Spørsmål til refleksjon

- Står vi ovenfor et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor / hvorfor ikke.
- Hvilke verdier er sentrale for de berørte parter?
- Hvilke relevante lover og retningslinjer gjør seg gjeldende?
- Hvilke handlingsalternativer finnes?

Notater

Gjennomføring av vedtatt bistand

Martin er 21 år og har en lett utviklingshemming. Han bor i egen leilighet med heldøgns bemanning.

En kveld har Martin gjort avtale med kjæresten sin om at de skal møtes i byen. Han informerer personalet om dette hvor de da minner han på at han skal vaske leiligheten denne kvelden. Derfor mener de at han ikke kan gå ut med kjæresten. Martin ser ikke nødvendigheten av å rydde og vaske, derfor har han ukentlig rengjøring på ukeplanen sin. På ettermiddager er det kun ett personal på vakt og dersom Martin forskyver sine oppgaver til dagen etter, er det ikke personalressurser til å bistå han.

Martins foreldre har reagert på renholdet i leiligheten og klager på personalet til rådmannen. I klagen viser foreldrene til vedtaket som sier at han skal ha bistand til rengjøring 2 timer i uka.

Spørsmål til refleksjon

- For hvem er dette et problem?
- Hvordan kan denne situasjonen løses for å ivareta Martins selvbestemmelsesrett?
- Er personalet forpliktet overfor bestemte verdier, lover og regler i denne situasjonen?
- Hvilke handlingsvalg har man i denne situasjonen?

Notater

Lojalitet til tiltak rundt en bruker

Ottar er utviklingshemmet og bor i en kommunal bolig sammen med tre andre. Han kommuniserer ved hjelp av tegnspråk og jobber på en tilrettelagt arbeidsplass. Han viser stor glede av å være på jobben.

Hver morgen må Ottar være klar for avreise klokken 8.30 da han blir hentet av transporttjenesten. Bussen har ikke mulighet til å vente eller kjøre senere på grunn av tett kjøreplan. Ottar har ingen andre alternativer for å komme seg på jobb hvis han ikke rekker bussen.

Han kan i perioder bli veldig sint, spesielt i situasjoner der det stilles krav til ham. Dette kan være utfordrende for personalet for Ottar oppleves som passiv. De mener også at han later som han ikke klarer å gjennomføre oppgaver for å slippe unna.

I det siste har Ottar begynt å slå og sparke personalet i forbindelse med påkledning om morgne-

nen. Ottar klarer fint å kle på seg selv, men venter gjerne til personalet gjør det for ham.

Personalgruppa er blitt splittet ved at noen velger å stå i situasjonen, noe som medfører at Ottar slår og sparker dem, mens andre i personalgruppa kler på ham for å unngå denne konflikten. Siden dette oppleves som et stort problem har personalet hatt et møte hvor de ble enige om at Ottar skal kle på seg selv. Er han ikke klar når bussen kommer må Ottar bli hjemme fra jobb.

Spørsmål til refleksjon

- For hvem er dette et problem?
- Hvilke verdier er sentrale for Ottar – for personalet?
- Hvilke konsekvenser har det at personale har ulik praksis?
- Er personalet forpliktet overfor bestemte verdier, lover eller regler i denne situasjonen?
- Hvilke handlingsalternativer finnes?

Notater

Søvnproblemer

Roar har autisme og bor i en bolig med tre andre. Han har eget soverom, men deler stue og kjøkken med de øvrige. Han trenger bistand til de fleste ADL-oppgaver (Activities of Daily Living), har ikke verbalt språk og bruker bilder/ tegn til å kommunisere med.

Roar har til tider problemer med å sove om natta. Han drikker mye kaffe og personalet mener at dette er årsaken til at han sover dårlig. De blir derfor enige om å kjøpe inn koffeinfri kaffe. Personalet velger å ikke informere Roar om dette, siden han sikkert ikke vil merke forskjell.

Spørsmål til refleksjon

- Hva handler denne saken om?
- Hvordan utfordrer denne saken oss faglig?
- Hvilke handlingsalternativer finnes?
- Hvilke lover og retningslinjer er aktuelle i denne saken?

Notater

Tilrettelegging av bistand

Kristin har, i tillegg til utviklingshemming, epilepsi som er godt regulert med medisiner. Hun har ikke hatt noen anfall på flere år, men det siste anfallet var omfattende og lege ble tilkalt. Kristin og hennes foreldre mener at dette sjeldne anfallet ble utløst av stress, derfor er det viktig å tilrettelegge slik at hun ikke utsettes for stress. Boligen Kristin bor i har felles kjøkken og stue, hvor de praktiske oppgavene er fordelt mellom beboerne på faste dager. Kristin pleier ikke å gjøre dette, fordi hun ofte er sliten og trenger hvile. De andre beboerne reagerer på at Kristin slipper å gjøre sine oppgaver.

Personalet mener at de ikke skal utføre oppgaver for beboerne, men sammen med dem.

Kristin blir lei seg når personalet eller de andre beboerne sier hun bør bidra på lik linje med de andre. Hun snakker ofte med foreldrene sine og sier at personalet og naboene ikke tror på henne og presser henne til å gjøre noe hun ikke orker. Kristin uttrykker at hun er redd for å få nye anfall dersom hun må gjøre oppgavene sine når hun er sliten. Personalet mener situasjonen er uholdbar og at det er feil at Kristin slipper unna oppgavene sine. Noe må gjøres!

Spørsmål til refleksjon

- Hvem eier problemet?
- Hvilke verdier blir berørt?
- Hvordan utfordrer denne saken oss faglig?
- Hvilke lover og retningslinjer aktualiseres/er sentrale?

Notater

Informasjonsflyt og samarbeid

På et aktivitetssenter har to kollegaer arbeidslunsj. De har ikke noe eget lunsjrom så de spiser i kjøkkenkroken på fellesarealet. Noen av brukerne sitter også i nærheten og spiser. Andre brukere vandrer litt rundt mens personalet snakker sammen.

Personalet har en hektisk hverdag, og de har ikke mulighet til å ha møter siden det er brukere tilstede hele dagen. Derfor bruker de lunsjen til å planlegge resten av dagen. De snakker om at Karianne, som er en av brukerne, har menstruasjon og ikke kan være på badingen. Jens har fått klyx på morgenen og har sivende avføring, derfor kan heller ikke han være med å bade.

Spørsmål til refleksjon

- Hva er det etiske aspektet i denne situasjonen?
- Hva er personalets utfordringer her?
- Hvilke handlingsalternativ finnes? Og hvilke konsekvenser får de for de berørte?
- Hvilke lover og retningslinjer er aktuelle i denne saken?

Notater

Utførelse av bistand

Thor er 19 år og har diagnosen lett utviklingshemming. Han bor alene i egen leilighet og går fortsatt på skole. Han har bistand to timer hver morgen og kveld. På morgenen får han bistand til å stå opp, spise frokost, ta medisiner og komme seg på skolen. Den siste måneden har Thor nektet å stå opp og har derfor ikke rukket skolen. Etter at han har fått medisiner blir han liggende i sengen når personalet drar, og ligger i sengen når de kommer tilbake på kvelden.

Et personal har ved noen anledninger lyktes med å få han opp og avgårde på skolen. Dette personalet har da åpnet alle vinduene i leiligheten og tatt dyna til Thor og lagt den på gangen. Det er stor uenighet i personalgruppa om fremgangsmåten for å få Thor til å stå opp.

Spørsmål til refleksjon

- Er dette et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor /hvorfor ikke.
- Hvordan kan man ivareta brukerens selvbestemmelse?
- Hvordan utfordrer denne saken oss faglig?
- Hvilke handlingsalternativ finnes her?
- Hvilket lovverk gjør seg gjeldende?

Notater

Borte bra, men hjemme best

Arne er 38 år og bor hjemme hos foreldrene som er pensjonister. Han har en utviklingshemming og et svært omfattende bistandsbehov. Arne har et kommunalt aktivitetstilbud på dagtid og foreldrene har tilbud om avlastning for sønnen på institusjon en uke pr. måned. Far er hjelpeverge, og har på vegne av Arne søkt om bolig og fått tilbud om bolig med personalbase.

Da Arne fikk tilbud om bolig viste det seg at far ikke ønsket å ta imot tilbudet. Arnes mor derimot ønsker dette, hun uttrykte at hun er sliten av alle omsorgsoppgavene rundt Arne. I tillegg er hennes helsetilstand redusert.

Arne er mest fortrolig med å være der foreldrene er. Når han er på avlastningen, uttrykker han ofte at han vil hjem. Mor samarbeider med kommunen om å få til flytting og tilrettelegger for dette.

Kommunikasjonen er fastlåst mellom mor og far, og mellom far og kommunen. Mor er bekymret for at de ikke klarer å ta seg av Arne noe særlig lenger.

Spørsmål til refleksjon

- Er dette et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor / hvorfor ikke.
- Hvem er berørte parter i denne saken og hvordan er de berørt?
- Hvilke verdier står på spill for partene?
- Hvilket lovverk er gjeldende i denne saken?

Notater

Informasjonsflyt og samarbeid

Du kommer på dagvakt og mottar rapport fra nattevakten. Nattevakten drar og du oppdager senere at han ikke har gjort alle oppgavene sine. Dette har skjedd med den samme nattevakten flere ganger tidligere.

Du må gi bistand i morgenstell og skal forberede ansvarsgruppemøte klokken 10. Nå må du først gjøre oppgavene nattevakten skulle ha gjort. Dette betyr at du ikke blir ferdig med det du hadde planlagt. Dermed blir du og de andre dagvaktene irriterte og dette preger samtalen resten av vekten.

Spørsmål til refleksjon

- Hvilken type dilemma/utfordring er dette? Faglig, juridisk, økonomisk, arbeidsmiljø, personlig ol. (jf. KS 2012)
- Hva er det etiske aspektet i situasjonen?
- Er det riktig å reflektere rundt denne situasjonen i en refleksjonsgruppe?

Notater

Selvbestemmelse

Tre gutter med diagnose lett utviklingshemming bor sammen i en kommunal bolig med heldøgnsomsorg. De mottar praktisk bistand i boligen, ellers greier de seg selv og har ikke ledsagere utenfor boligen. Alle tre går siste året på videregående skole.

Personalet og pårørende har diskutert utfordringer som har blitt aktualisert nå som de er myndige. Pårørende ønsker at deres barn skal ha de samme mulighetene som andre. Foreldrene er opptatt av at guttene skal få bestemme selv, men personalet er bekymret for hva som kan skje når guttene er utenfor boligen.

Det store temaet dette året er russefeiring og guttene har gledet seg lenge til dette. De er særlig opptatt av at de da kan drikke alkohol og feste. Personalet overhører at guttene snakker om at første store russetreff nærmer seg. Guttene plan-

legger hvor mye øl de skal kjøpe og hvor lenge de skal være ute. De snakker videre om hvordan de skal komme seg til treffet, og har tenkt å haike. Personalet blir bekymret, og tar opp dette som sak på personalmøtet. På natten er det kun et personal på vakt. Nattevaktene gruer seg til å være på jobb og føler det veldig ubehagelig å være alene i denne tiden. De tenker blant annet på hvilken tilstand guttene vil være i hvis de kommer, og hva hvis de ikke kommer hjem?

Spørsmål til refleksjon

- Hvem har ansvaret for guttene hvis det skjer noe når de er ute? Bolig, foreldre eller guttene selv?
- Hvilke verdier/interesser er sentrale for de berørte parter?
- Hvilke handlingsalternativer har man i en slik situasjon?
- Hvilke lovverk er gjeldende i denne saken?

Notater

Brukermedvirkning

Anna er 29 år, har diagnosene autisme og lett utviklingshemming og bor i et kommunalt bofellesskap sammen med tre andre. De fire beboerne lever tett på hverandre og alle har 1:2 bemanning.

Atferdsregistrering viser at Anna har mindre utagerende atferd når hun får bistand fra mannlig personal. For å forebygge selvskading får Anna alltid tildelt et mannlig personal, når det er mulig. Det fungerte bra en god stund, men i det siste har utfordrende atferd forekommet når det mannlige personalet går for å bistå den andre beboeren.

Foreldrene engasjerer seg i Annas ve og vel, og mener at Anna må ha et mannlig personal alene. Det er avklart at boligen ikke vil få tildelt flere midler.

Spørsmål til refleksjon

- Er dette et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor /hvorfor ikke.
- Hvem er de berørte parter og hvordan er de berørt?
- Hvilke handlingsalternativer finnes?
- Hvilket lovverk og retningslinjer gjør seg gjeldene i denne saken?

Notater

Selvskading

Birgitte er 35 år, har diagnosen autisme og bor i et bofellesskap med fem andre. De har felles stue og kjøkken.

Birgitte viser mye utfordrende atferd i form av selvskading som harde slag mot hodet, klore opp sårskorper og skrike høyt. Personalet mener at de andre blir urolig når Birgitte utagerer i fellesarealene.

Når dette skjer fører de Birgitte inn på rommet hennes. Personalet lukker døren og lar henne fortsette å utagere alene på rommet. Dette har noen ganger effekt ved at hun roer seg ned. Personalet står utenfor døra til de registrerer at hun har roet seg.

Spørsmål til refleksjon

- Hvilken type dilemma/utfordring er dette? Faglig, juridisk, økonomisk, arbeidsmiljø, personlig ol. (jf. KS 2012)
- Hva er det etiske aspektet i situasjonen?
- Hvem er berørte parter og hvordan blir de berørt?
- Hvilke relevante lover og retningslinjer gjør seg gjeldene i denne saken?
- Er det andre måter man kan møte Birgittes selvskadende atferd på? Begrunn svaret.

Notater

Tilrettelegging av fritidstilbud

Det er julekonsert med en kjent gruppe i kulturhuset og den er utsolgt. En medarbeider fra avlastningstjenesten har med seg to jenter med utviklingshemming på denne konserten.

Midt i konserten begynner den ene jenta å hyle høyere og høyere. I følge personalet er dette «godlyder» og hennes måte å vise at hun koser seg på. Folk rundt begynner å kikke, og viser tydelig misnøye med at de blir forstyrret av denne lyden. Personalet mener at folk må akseptere at jenta oppfører seg annerledes og har like stor rett til å være på konsert som andre.

Spørsmål til refleksjon

- Har alle mennesker, uavhengig av funksjonsnivå, rett til å uttrykke seg uavhengig av om omgivelsene reagerer negativt?
- Hvem er problemeiere?
- Hva er positivt og ev. negativt ved personalets avgjørelse i denne situasjonen?
- Sett i lys av denne hendelsen, kunne aktiviteten vært planlagt annerledes?

Notater

Forebygging av selvskading

Ola sitter i rullestol og har alvorlig/dyp utviklingshemming, stort bistandsbehov og selvskadingsproblematikk. Han bor i en kommunal leilighet med fire andre og har 1:1 bemanning.

Selvskadingen skjer når Ola er alene eller sammen med andre i fellesarealet, men det har ikke forekommet når han er på toalettet.

Ola har en ringeklokke ved toalettet som han bruker for å tilkalle personalet når han er ferdig.

I den siste tiden har personalet observert at Ola også har begynt å selvskade når han er på toalettet. Personalet hører de velkjente slagene gjennom døren.

I personalgruppen er det nå usikkerhet og uenighet om man skal gjøre noe med selvskadingen som skjer på toalettet.

Spørsmål til refleksjon

- Hvordan utfordrer dette oss faglig?
- Hva er det etiske aspektet?
- Hvilke handlingsalternativer finnes?

Notater

Kommunikasjon

Thea er 32 år og bor i en kommunal bolig. Hun er utviklingshemmet og har en sykdom som gradvis svekker henne fysisk og mentalt.

I dag er hun en glad og fornøyd jente som drar på jobb hver dag. Hun viser tydelig glede over å mestre oppgaver. Til tross for moderat daglig aktivitet har sykdomsbildet forverret seg.

Personalet er usikre på hvor store krav de skal stille og hvor lenge de skal stå i kravene. De ser at Thea blir lett frustrert over sitt reduserte mestringsnivå og særlig sammen med personale som stiller for høye krav til henne.

Spørsmål til refleksjon

- Står vi ovenfor et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor / hvorfor ikke.
- Hvilke verdier er sentrale for de berørte parter?
- Hvordan utfordrer denne saken oss faglig?

Notater

Overvåkning av barn med multifunksjonshemming

Siv har en alvorlig utviklingshemming og er undervektig. Hun har ikke verbalt språk og kommuniserer med enkle tegn. Hun bor hjemme hos foreldrene og er 50 % på avlastning.

Foreldrene har overvåkningskamera hjemme som de bruker på natten. Foreldrene ønsker at hun også skal bli overvåket med kamera om natten når hun er på avlastning, dette fordi de mener at det er trygt for dem og henne.

Spørsmål til refleksjon

- Er dette et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor /hvorfor ikke.
- Hvem er berørte parter i saken?
- Hvilke verdier /interesser er sentrale for de berørte parter?
- Hvilke lovverk er aktuelt her?
- Hvilke handlingsalternativer har vi i denne situasjonen, og hvilke konsekvenser vil de kunne få?

Notater

Opptrening

Olav er 45 år og har diagnosen utviklingshemming. I tillegg har han diabetes 2 og er overvektig. Han har ikke verbalt språk, men kommuniserer med enkle tegn. Olav bor i en bolig med 4 andre personer. Han har medfødt hofteleddsdysplasi (medfødt feil i hofteskålen). Feilen i hofteskålen ble ikke behandlet da han var barn. Det har medført en gal utvikling i hoften hans, med påfølgende smerter og problemer med å gå.

Olav ble operert da han var 40 år. Etter operasjonen kunne han ikke gå. Det ble igangsatt opptrening med mål om at han skulle lære seg å gå igjen. Olav viser stor motstand mot treningen. Han har også ved to anledninger falt og slått seg alvorlig, men foreldrene ønsker likevel at treningen skal fortsette.

Personalet har tatt opp saken med avdelingsleder og sier at de ikke lengre vil tvinge Olav til å trene. Olav mestrer å bevege seg rundt med manuell- og elektrisk rullestol.

Spørsmål til refleksjon

- Er dette et etisk dilemma / etisk utfordring? Begrunn hvorfor / hvorfor ikke.
- Hvem er berørte parter i saken, og hvilke verdier blir berørt?
- Hvilke lovverk er aktuelt her?
- Hvordan kan vi ivareta Olavs selvbestemmelse i denne saken?
- Hvilke handlingsalternativer har vi i denne saken, og hvilke konsekvenser vil de kunne få?

Notater

Holdninger og profesjonelle ferdigheter

Ulf er 30 år og er utviklingshemmet. Han bor alene i egen leilighet og har 1:1 bemanning på kveldstid. Ulf har som aktivitet å svømme en dag i uken, og dette er ukens høydepunkt for han. Av helsemessige årsaker er det viktig at han svømmer jevnlig, og dette er noe foreldrene også er veldig opptatt av at han gjør.

På overlapping før kveldsvakt ble det overhørt at Ulfs personal har glemt svømmetøy, og at man blir enig om å si til Ulf at «svømmehallen er stengt i dag». Foreldrene har i lang tid klaget over at svømming sjelden gjennomføres, så leder

tar dette opp med personal-gruppen. Etter gjennomgang av rapport viser det seg at Ulf er med på svømming i snitt annenhver uke. Avvikene går på menstruasjon, glemt badetøy, for sent ute, dårlig vær, klorallergi og avvik på grunn av at personal ikke rekker å dusje ordentlig etterpå.

Spørsmål til refleksjon

- Hvilken type dilemma/utfordring er dette? Faglig, juridisk, økonomisk, arbeidsmiljø, personlig ol. (jf. KS 2012)
- Hva er det etiske aspektet i situasjonen?
- Er det riktig å reflektere rundt denne situasjonen i en refleksjonsgruppe?

Notater

Manglende oppfølging av avtaler

Cathrine har nylig flyttet inn i en kommunal leilighet, etter å ha bodd sammen med sine foreldre. Hun har en lettere utviklingshemming, mestrer de fleste ADL ferdigheter (Activities of Daily Living), men gjør lite på eget initiativ. For å unngå konflikter i hjemmet har foreldrene ofte utført de fleste oppgavene for henne.

Før innflytning hadde Cathrine, foreldrene og boligen et møte hvor alle parter ble enige om at hun bør bli mer selvstendig. Cathrine og foreldrene utarbeider i samarbeid med personalet retningslinjer og prosedyrer om oppgaver som skal gjøres i boligen. I starten fungerer alt veldig bra, men etterhvert nekter Cathrine å utføre oppgavene sine. Hun vil heller ikke samarbeide eller motta hjelp fra noen i boligen, og nekter personalet å komme inn i leiligheten.

Cathrine ringer foreldrene og forteller gråtende at hun ikke har mat i kjøleskapet. Hun sier at personalet ikke vil hjelpe eller være sammen med

henne. Foreldrene blir bekymret og kjøper mat til henne. I leiligheten ligger det mye skittentøy, rot og matrester overalt. Foreldrene er fortvilte og bestemmer seg for å vaske klær og leilighet. De kontakter lederen i boligen og sier at noe må gjøres. Lederen minner foreldrene på retningslinjene og prosedyrene de var enige om, og viktigheten av å holde seg til det. Foreldrene er enige, men Cathrine vil fortsatt ikke utføre oppgavene sine eller samarbeide.

Spørsmål til refleksjon

- Hvem er de berørte parter i saken og på hvilken måte er de berørt?
- Hvilket lovverk gjør seg gjeldende?
- Hvordan kan man opprettholde og ivareta Cathrines rett til selvbestemmelse?
- Hvilke handlingsalternativer finnes? Og hvilke konsekvenser kan de få for den enkelte?

Notater

FORSLAG TIL ÅPNE REFLEKSJONSSPØRSMÅL

Ønsker dere å bruke flere eller andre spørsmål tilknyttet de ulike casene er dette noen eksempler som kan brukes:

- Hva er fakta i saken?
- Hvilke skjulte verdier kan påvirke situasjonen?
- Hvem er de berørte parter og på hvilke måter er de berørt?
- Hva er de(t) etiske problem(et)?
- Hvilke verdier er sentrale for de berørte parter?
- Hvilke lover og retningslinjer aktualiseres/er sentrale?
- Hvordan utfordrer denne saken oss faglig?
- Hvilke handlingsalternativer finnes og hvilke konsekvenser gir de?
- Hvordan skal det eller de valgte handlingsalternativer gjennomføres?
- Hva slags organisasjon blir vi hvis vi velger denne løsningen?
- Hvem har ansvar for oppfølging og evaluering?

Litteraturhenvisninger:

- Eide, T. og Aadland, E: *Etikkåndboka for kommunenes helse – og omsorgstjenester*, 2. utg. Kommuneforlaget. 2012
- KS: *Tips og hjelp til å komme i gang med etisk refleksjon*, 2012
- Sosial- og helsedirektoratet. Rundskriv IS-10/2004. Lov om sosiale tjenester kapittel 4A. Rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming

«Samarbeid om etisk kompetanseheving» er et samarbeidsprosjekt mellom Helse- og omsorgsdepartementet, Helsedirektoratet, KS, Norsk Sykepleierforbund, Den Norske Legeforening, YS, FO og Fagforbundet. KS har gjennomføringsansvaret. Prosjektet skal stimulere kommunene til å styrke den etiske kompetansen og til å etablere et systematisk etikkarbeid i helse- og omsorgstjenestene. Prosjektet finansieres av Helse- og omsorgsdepartementet og er et av tiltakene i Omsorgsplan 2015.

Les mer om prosjektet på KS sine nettsider: www.ks.no/etikk-kommune

SAMARBEID OM ETISK
KOMPETANSEHEVING

KS, Kommunesektorens organisasjon
Haakon VII gt. 9 Postboks 1378 Vika 0114 Oslo
Telefon 24 13 26 00 - www.ks.no

Prosjektledelsen i KS:

Rådgiver Gry Caroline Aarnes

Tlf: 907 26 649

E-post: gry.caroline.aarnes@ks.no

Prosjektleder Christine Næss Evensen

Tlf: 472 88 170

E-post: cne@ks.no